

El Fuero de Sepúlveda

Comentari del text del “Fuero¹ de Sepúlveda”

PEP BARCELÓ ADROVER

Introducció:

El rei d’Astúries Alfons I amb les seves batalles rebutjant als musulmans amb motiu de la Reconquesta va provocar una llarga llista de poblacions i terres pràcticament desertitzades i/o despoblades que arribaven fins al Al-Andalus.

Aquesta despoblació de les terres conquerides als musulmans, concretament a les situades en lo que seria l’assentament del lloc sepulvedà era una agosarada avançada en una terra de ningú entre els dos poders en lluita, el islamista i el cristià, situació que creà “una població de frontera, particularment exposada, requerint dels seus pobladors una exposició constant al risc bèl·lic”.²

Els nouvinguts, gairebé sense adonar-se’n, a més de la tasca de reconstrucció del poble i el conreu de les seves terres, eren la salvaguarda dels terrenys rescatats dels vençuts, evitant alhora que aquests terrenys fossin ocupats novament (en aquest cas) pels musulmans, cosa que a ben segur hagués succeït si les terres conquerides haguessin romàs despoblades. Essent una població “de frontera” com hem indicat abans, els perills d’una nova invasió eren constants per la qual cosa el fet d’establir-s’hi havia d’oferir als nous colons uns furs o privilegis que els estimulessin a anar-hi, fet que podem considerar com un nou naixement de Sepúlveda³.

El comte de Castella, Fernán González, l’any 940 va repoblar la comarca, concedint “El Fuero de Sepúlveda” que fou confirmat successivament pels comtes Garcí Fernández, Sancho García i pel rei Sancho el Mayor. De la mateixa manera que ho feu el rei Alfonso VI amb la seva esposa Inés el dia 17 de novembre de 1076, primer text que s’ha conservat i que és el que comentem.

Essent el primer “Fur de frontera” com el podriem anomenar, de primer, en l’any 940 ja els donava una gran autonomia als habitants de Sepúlveda i les seves rodalies i com veurem assoleix una capacitat d’autogovern de la que tot i tos en depenien,

¹ Fuero: Tomas y Valiente, F., a la introducció al seu estudi “Manual de Historia del Derecho Español” Ed. Crónica (1985) ho defineix així: “el conjunto de normas o el ordenamiento jurídico vigente en un lugar determinado, esto es, su Derecho”, sin olvidar que “los derechos locales constituyeron casi la única forma de manifestación del Derecho desde el siglo IX hasta los primeros decenios del siglo XIII”.

² AA.VV. *Trasplante de la civilización fronteriza de la España Medieval al Nuevo Mundo: Notas al Fuero de Sepúlveda*. “Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval” 6. (1987) pàgs. 93-105.

³ Fernández Viladrich, J. *La Comunidad de Villa y Tierra de Sepúlveda durante la Edad Media*. “Anuario de Estudios Medievales” 8 (1972-3) pàgs. 199-224.

conradors, menestrals, clergues i nobles, aplicant moltes normes que amb els anys s'anaren ampliant i aplicant a moltes terres conquerides⁴.

De totes maneres, si hem de parlar amb propietat, no es pot dir "El Fuero" sinó "Los Fueros" en relació al de Sepúlveda per designar el de la Vila i el seu terme, distingint el Fur Llatí o "Breu" de l'extens o Romanç, cosa que explica perfectament Gautier-Dalché⁵ i que s'entén amb claredat llegint els successius afegitons que es fan motivats per les necessitats legislatives que anaven sorgint.⁶

Tipus de text:

El tipus de text és legislatiu, ja que dona unes normes per la convivència entre els habitants i estableix les penes per cadascuna de les infringides. També es reforça l'esperit de comunitat defensant la propietat individual i col·lectiva davant els forans.

La llengua original, del segle X, fou el llatí, tot i que el que ens ha arribat a nosaltres és el romanç, castellà antic mesclat amb paraules i expressions llatines o que ho volen ésser.

Està redactat en primera persona "Yo, don Alfonso Rey" afegint "e mi muger dona Inés" i malgrat fos escrit després de la mort del mateix, no es pot dir que fos una falsificació ja que és el resultat d'uns costums afegits segons les necessitats del moment i confirmat per tots el governants fins al rei Ferràn VII (1784-1833), la qual cosa li dona caire de vertadera autenticitat⁷.

Tipologia diplomàtica:

No podem oferir cap descripció personal ni del document ni del tipus de caràcters paleogràfics emprats perquè no hem tingut ocasió de consultar l'original.

Així i tot, per la importància del document i amb la finalitat de donar-lo a conèixer, reproduïm la descripció del mateix que fa l'Arxiu Municipal de Sepúlveda:

"El códice del Archivo Municipal"

"Del Fuero Extenso conservamos el original en el Archivo Municipal de Sepúlveda, o sea el mismo que el concejo dio al alcalde Ruy González de Padilla el 29 de abril de 1300.

⁴ El rei Jaime I el Conquistador, un dels exemples que podem aportar, també va aplicar unes normes semblants a Mallorca després d'haver-la conquistada (Privilegis i Franqueses) i el mateix va fer atorgant als pobladors de València "Els Furs de València", fundats en els Usatges de Catalunya i les lleis d'Aragó.

⁵ Gautier-Dalché, J. *Sepúlveda à la fin du moyen âge. Evolution d'une ville castillane de la Meseta. Le Moyen Âge. Volum Jubilaire.* (1963) pàgs. 805-828.

⁶ Mut Calafell, A. Al seu *Estudi sobre "Franqueses i Ordenacions"* Ed. Palma 1985 afegeix que els nobles i grans terratinents del S. XIII volien tenir un exemplar o còpia del dit còdex, per la seva consulta particular. A Mallorca se'n conserven quatre exemplars: al Arxiu del Regne, al Arxiu del Santuari de Lluc a la Possessió d'Alfàbia i a l'antiga biblioteca de cal Marquès d'Ayamans.

⁷ Muñoz y Romero, T. *Colección de fueros municipales y cartas pueblas de los reinos de Castilla, León, Corona de Aragón y Navarra.* Madrid. Ed. Atlas (1970) pàgs. 181-286.

Está escrito en letra gótica, de fines del XIII, obra de varias manos. Su materia también es el pergamino y consta de cincuenta folios, de ciento ochenta y cinco por doscientos cincuenta y cinco milímetros, teniendo unos ciento treinta por ciento ochenta la caja de la escritura, y cada uno de ellos veinticuatro líneas.. Los cincuenta folios corresponden a siete cuadernos, los cuales, salvo el cuarto, no están sólo integrados por pliegos, sino también de hojas sueltas.

Las numerosas rúbricas y calderones⁸ están en rojo. Hay capitales⁹ en rojo y azul o morado, con el otro color en la parte interior, y otras más grandes recuadradas en rojo y azul; rojo, azul y dorado; o granate, rojo, azul y dorado. Tiene una cinta roja para la lectura. La foliación, en números árabes, es del siglo XVII.”

Resum del contingut:

En primer lloc, després de indicar que confirma els drets de Sepúlveda redactats pels seus precedents estableix els termes territorials que componen els pobles sotmesos al Consell de Sepúlveda, (39 municipis) i se'n indiquen les terres confrontants.

A continuació atorga al Consell de Sepúlveda que d'aquí avant pugui decidir pel seu compte, les viles i pobles que es puguin fundar o repoblar així com també fins i tot despoblar, cremar i fer ermes les seves terres.

Seguidament atorga a tota Extremadura que tingui tots els privilegis que se confirmen. Aquests es poden desglossar en varis apartats:

a) de propietats:

Atorga a tots els moradors i els que vinguin, per ús comunal, les muntanyes, pastures, rius, salines i mines siguin del metall que siguin.

Els veïns de la Vila, si troben algú extern que estigui caçant, pescant, tallant llenya o agafant qualsevol cosa del terme, tenen autoritat per empresonar-lo fins que sigui jutjat i pagui el que ha agafat.

Cap extern té dret a entrar dins cap casa o propietat de Sepúlveda o del seu terme i si així ho fes si per tal d'evitar-ho el maten no tindran cap penalització. Altrament, si el forà mata o fer a algú dels veïns pagarà la pena contemplada al fur.

Si algú té casa poblada a la vila no ha de pagar res.

Els propietaris de qualsevol immoble, té dret a donar-lo, vendre'l, llogar i fer el que vulgui amb la seva propietat sense haver de donar comptes a ningú de les seves decisions.

⁸ Calderó: antic signe ortogràfic indicant el començament d'un nou paràgraf.

⁹ Les lletres "Capitals" son las de principi de capítol. En moltes ocasions el copista únicament escrivia el text i indicava al artista la lletra que anava al lloc que es deixava en blanc. Solien ésser policromades, en treballs de luxe amb incrustacions d'or i amb freqüència adornades amb el que diem "divertimentos", dibuixos afegits a la lletra, figures extraordinàries o animals.

De la mateixa manera tots i cadascun dels propietaris poden fer a ca seva la obra que vulgui, ja sigui forn, casa, molí, hort, vinya o qualsevol altra cosa. I en cas de plet la justícia encara que l'hagi de condemnar, doblarà la pena al seu contrari.

Si algú deixa la seva casa voluntàriament durant un mes, que ningú gosi tocar-li la propietat.

Si sigui cavaller o escuder, que hereti, compri, guanyi o de qualque manera aconseguixi una propietat, no ha de pagar taxes per ella.

El nou poblador que vingui a Sepúlveda o al seu terme, que el Consell de la vila corresponent li doni lloc on poder edificar la seva vivenda.

La dona del cavaller o escuder que ha fet una malifeta pel qual ha de ser desterrat i desproveït dels seus bens, pot conservar els que a ella li corresponen. I si algú paga pel que ha fet l'acusat aquest sigui perdonat i no perdi res.

b) de protecció personal:

S'estableix la pena i multa que ha de satisfer qualsevol persona que ferí o mati algú dels privilegiats. Altrament, si el qui mata al forà és per defensar els seus drets no té pena ninguna.

Aquest privilegi també protegeix al vilà si la ferida o mort ha estat contra qualque personatge ric o cavaller (que es podien acollir en moltes ocasions als seus furs propis, ja sia de cavalleria, confraria, germandat, etc. etc.).

Els nouvinguts com a pobladors de Sepúlvega siguin del estament social que siguin i de qualsevol raça i religió, queden automàticament indultats del que haguessin fet abans de venir.

De la mateixa manera, es dicten unes normes per tal d'aconseguir que tots els veïns s'ajudin uns als altres, imposant multes als que no ho facin i als que rebin a ca seva els enemics dels seus conciutadans.

Els homicidis ocasionats per un senyor al seus vassalls, o els fets entre moros i jueus, han de tenir un determinat nombre de testimonis a la hora del corresponent judici (aquests accions a més d'estar sotmeses a un judici també tenien establerta una certa quantitat pecuniària de multa, depenent de la categoria del mort).

Si algun home de Sepúlvega matés a altra d'altra banda de Castella, només pagui la vuitena part de la part que li correspondria. Al contrari, si el de Castella mata al de Sepúlvega que pagui lo que li correspongui segons el seus furs o privilegis.

I si algun de Sepúlvega després de matar al de Castella pot fugir i arribar al Duero que ja no el puguin perseguir més.

Totes les malifetes producte d'accions a favor de cavallers, viudes o donzelles de Sepúlveda, queden excusades de pena, sigui qui sigui que les hagi fetes.

En quant a les ferides a ulls, mans, peus, cara, orelles o narius, també estan gravades amb unes multes determinades.

Altres disposicions:

Que a la Vila de Sepúlvega no hi hagi més que dos palaus, un pel rei i l'altre pel bisbe.¹⁰

També s'estableixen els dies de fira de la vila, les normes i amnisties per assistir-hi i penes en cas de robatoris o crims.¹¹

Marc espacial i cronològic:

Si ens limitem al text concret del "Fuero de Sepúlveda" com ja hem dit abans la seva implantació començà al Segle X i concretament a la zona de Extremadura, però la seva redacció, tot i que és a manera de "primícia" de Furs o Privilegis, està basada en les complexes relacions de dependència econòmica i personal, els vincles polítics, l'església i les relacions institucionals, podent retrocedir fins al Liber Judiciorum, passant per la invasió musulmana a la península ibèrica i la seva expulsió set segles després.¹², fins arribar al segle XVIII en que, com ja hem indicat, no fou confirmat pel rei Ferran VII.¹³

Per altra banda, si ens fixem en les confrontacions del terme establert pel rei Alfons VI, no figuren les de la part meridional del terme, per dues raons fonamentals: eren territori enemic, zona de perill impossible de senyalar amb seguretat i al mateix temps no es descartava la possibilitat de nous combats que permetessin avançar en aquesta direcció.¹⁴

A manera de conclusió:

En primer lloc, situant-nos dins el context històric de la reconquesta de les terres extremeres, és lògic demanar-nos quina mena de persones acudiren a repoblar-les. És fàcil arribar a la conclusió de que els nous pobladors eren persones que hi anaven per motius molt diversos i no sempre recomanables:

¹⁰ Duby, G. "Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo". Ed. Petrel. Madrid (1980) L'autor en tota la seva obra exposa i comenta els tres ordres de la societat feudal: el Rei (noblesa i forces armades), l'Església (Bisbes i clergues) i sota aquests dos poders sempre en permanent dialèctica, el poble pla.

¹¹ Bois, G. "La Gran Depresión Medieval: siglos XIV-XV" Biblioteca Nueva. València (2001) pàgs. 31 i ss. La concessió de poder celebrar fires tenia molta importància per moltes qüestions, es recaudaven més impostos, hi havia un moviment considerable de gent que podia aprofitar per bescanviar els seus productes sobrants per altres que li mancaven i al mateix temps i tal com ens indica **Guy Bois** a l'obra citada, els conradors a poc a poc varen aconseguir tenir un sobrant de matèries que, en comptes de intercanviar-les, les venien a canvi de doblers, monetaritzant-se, circumstància que donà lloc a un cert enriquiment de determinats sectors de la població.

¹² Barbero, A., i Vigil, M. "La formación del feudalismo en la Península Ibérica" Ed. Crítica, Barcelona, 3ª edició (1982)

¹³ De tota manera, al llarg de la història s'han anat elaborant i concedint diversos Drets Forals que a hores d'ara es mantenen en vigor dins la diversitat del Estat espanyol.

¹⁴ Gautier-Dalché, J. "Historia Urbana de León y Castilla en la Edad Media, Siglos IX-XIII" Madrid (1979) Aquesta versió de la seva tesi original fou publicada en versió àrab el 1971 i posteriorment en castellà sense notes ni documents.

Els senyors als qui el rei havia donat senyoriu sobre les terres conquistades.

Altres arribaven fugint de la justícia per començar una nova vida.

Els que hi anaren per tal de millorar el seu estatus social, canviant de senyor o aconseguint una certa emancipació, tot i que no eren esclaus però sí “*servi*”.¹⁵

Els militars. La cavalleria.¹⁶

L'Església i els seus representants, encapçalats pel bisbe.

Y resumint, tota persona component del que, tan en Duby com altres historiadors, anomenen com a “Colonització perifèrica”, la qual es distingeix d'altres formes de colonitzacions pel seu caràcter de conquesta i d'expansió feudal, amb la conseqüent barreja de persones de distintes procedències i per tan es fan fundacions de nova planta, fonamentalment pobles de nova creació.

Jurídicament els “Furs breus” corresponents a las poblacions de nova fundació es basaven en els drets consuetudinaris, que s'anaven ampliant com ja hem dit així com sorgien els conflictes. El “*Concillium*” anomenat pel rei, era la màxima autoritat, concedida pel mateix monarca el qual renunciava expressament a intervenir en les seves decisions.

Els privilegis concedits, que al resum que comentem no estan reflectits en la seva totalitat, impliquen doncs unes millores substancials al “*modus vivendi*” anterior dels nous pobladors, per dos motius: el repoblament i la seva condició de “repoblament de frontera”. Les penes imposades en cas d'infracció de la llei eren al mateix temps més rigoroses que altres llocs per no caure dins una situació de “*zona sense llei*”, la qual possibilitat ens indica la diversitat de procedència dels nouvinguts.

El “Fuero de Sepúlveda” arribà a ser tan paradigmàtic que es van conèixer com les “**Leyes y Fueros particulares llamados Fueros y Leyes de Sepúlveda**” de tal manera que en Zurita afirma que el rei Alfons II, l'any 1172, concedí als pobladors de Terol que se regissin per les lleis del Fur antic que el rei Don Sancho el Mayor i abans que ell els comtes Fernán González, Garci Fernández i Don Sancho donaren als de Sepúlveda i que havia estat confirmat pel rei Don Alfonso, que guanyà Toledo.¹⁷

Ens trobem doncs, amb un document exemplar, digne de ser estudiat una i altra vegada en profunditat.

¹⁵ Dins aquest apartat hi podem incloure els artesans, com explica Guy Bois alo seu treball esmentat, citant a J.P. Vernant “*asocia este desprecio hacia el artesano a su situación de dependencia de cara al cliente para cuyas necesidades fabrica un producto. Advierte también que el campesino libre que trabaja para su subsistencia no está tan afectado por el descrédito*”.

¹⁶ La cavalleria no s'ha de entendre únicament com a una força armada de caràcter professional, en molts cassos es concedia la tinença de terres o rendes a canvi de mantenir un “cavall armat” sempre disposat a defensar la terra conquerida o en perill i si calia assistir al rei o senyor en futures batalles de conquesta. Els cavallers eren una classe privilegiada, però la diferència entre aquests i els vilatans i camperols minvava pels privilegis que tenien aquests darrers per la seva condició de veïnats.

¹⁷ Zurita, J. “*Anales de la Corona de Aragón*” (1585) lib. 2, cap. 31.